

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ
ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ТА ДОКТОРІВ НАУК
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Остапенко Анастасія Іванівна

ад'юнкт,

*Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Виклюк Олег Юрійович

юрисконсульт юридичного відділу,

*Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року система вищої освіти опинилася в нових реаліях функціонування. Для закладів вищої освіти, вже загартованих пандемією, процес переходу на дистанційну форму навчання не став несподіванкою, більше того, напрацьовані механізми здійснення освітньої діяльності у віддаленому режимі дали можливість уникнути істотного зниження якості та ефективності навчання.

Водночас, війна в Україні посилила негативні тенденції щодо відтоку здобувачів вищої освіти. Зокрема, з цією проблемою зіткнулися і вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, які безпосередньо готують професійних військових. Більшість курсантів та слухачів вимушені були за відповідними рішеннями військового керівництва перервати або достроково закінчити навчання через необхідність виконувати бойові завдання за своєю військовою спеціальністю. У світлі тих подій потребувало негайного вирішення питання щодо продовження навчання в умовах воєнного стану, забезпечення можливості виконання освітньо-наукової програми у повному обсязі та вчасного захисту дисертацій ад'юнктами і докторантами, які також відряджалися для виконання завдань, пов'язаних із захистом Вітчизни.

Варто відзначити, що всупереч того, що найбільший удар по відтоку здобувачів освіти та тягар найвищого рівня відповідальності за підготовку кадрів, спроможних відновлювати територіальну цілісність України, припав саме на вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, більшість ад'юнктів та

докторантів спромоглися закінчити дисертаційне дослідження та успішно презентували свої наукові результати у строки, визначені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 [1] (далі – Порядок присудження ступеня доктора філософії). Хоча, з метою вирішення проблеми ймовірного пропуску строків, передбачених згаданою постановою, 21 березня 2022 року її було доповнено пунктом 3 [2], яким встановлено, що період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не будуть враховуватися під час обчислення строків, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії.

З метою врегулювання питання прийому на навчання та підготовки ад'юнктів і докторантів в умовах особливого періоду Міністерством оборони України було видано наказ “Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, наукових установах системи Міністерства оборони України” від 09.12.2022 № 424 [3]. В основному, ці особливості стосуються організації підготовки в ад'юнктурі та докторантурі в умовах особливого періоду, призначення (відкомандирування) здобувачів на посади в органах військового управління з можливістю подальшого поновлення навчання та продовження його строків на час, еквівалентний часу відриву.

Черговим кроком удосконалення національного законодавства з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів в умовах воєнного стану стало прийняття Урядом постанови від 19 травня 2023 року № 502 [4], якою затверджено нову редакцію Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) (далі – Новий порядок підготовки здобувачів). Крім того, постановою введено новелу щодо добровільної відмови особи від наукового ступеня доктора наук та внесено ряд змін у Порядок присудження ступеня доктора філософії, зокрема виключено положення щодо процедури отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне результатів дисертації (це питання наразі врегульовано Новим порядком підготовки здобувачів). Крім того, визначено, що разова спеціалізована вчена рада утворюється у складі п'яти осіб, дані про яких внесені до Єдиної державної електронної бази з питань освіти, не пізніше ніж протягом двох місяців з дня отримання заяви здобувача. Також зміни відбулися і щодо вимог

до офіційних опонентів, зокрема, що вони не можуть працювати в одному і тому ж закладі, мати спільні публікації за останні п'ять років з головою, рецензентами та науковим керівником та включаються до складу разової ради за їх письмовою згодою. Крім того, особа не може входити до складу разової ради у разі, коли вона має реальний чи потенційний конфлікт інтересів щодо здобувача (зокрема, є його близькою особою) та/або його наукового керівника, та/або іншого члена разової ради.

Змінилися вимоги і щодо оприлюднення дисертації. Тепер дисертація (разом з активним посиланням на неї в інформаційній системі), висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, рецензії, відгуки, рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії, відеозапис трансляції захисту дисертації, оприлюднені закладом з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації, повинні бути доступними для вільного перегляду не менш як шість місяців з дати набрання чинності рішенням разової ради про присудження ступеня доктора філософії. Певні зміни відбулися і у порядку оскарження рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії: Національне агентство протягом п'яти робочих днів з дати прийняття Комітетом з етики скарги/повідомлення до розгляду оприлюднює її в інформаційній системі, а також надсилає копію скарги до закладу, разова рада якого прийняла відповідне рішення [4].

Щодо Нового порядку підготовки здобувачів, серед основних новел варто відзначити такі: введення визначень термінології, яка вживається в Новому порядку; повний перехід до функціонування разових спеціалізованих вчених рад, замість постійно діючих; врегулювання питання зміни наукового керівника; доповнення покроковим (у чітко визначені строки) алгоритмом дій аспіранта (ад'юнкта) з моменту отримання довідки про виконання освітньо-наукової програми до отримання диплома доктора філософії; встановлення місячного строку для призначення наукового керівника; встановлення моменту завершення підготовки в аспірантурі (ад'юнктурі) отриманням диплома доктора філософії після публічного захисту дисертації, замість висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації; розширення підстав для відрахування здобувачів, зокрема за порушення умов договору або академічної доброчесності; зменшення строку підготовки доктора філософії поза ад'юнктурою до чотирьох років; а також у Новому порядку відсутні детальні вимоги щодо складових освітньо-наукової програми, натомість зазначено, що освітня складова освітньо-наукової програми має бути спрямована на досягнення 8 рівня Національної рамки кваліфікацій.

Новим порядком підготовки здобувачів регламентовано умови переведення аспірантів (ад'юнктів) до іншого закладу, у тому числі якщо заклад не має акредитованої освітньо-наукової програми із спеціальності здобувача, або в межах одного закладу. Водночас, чітко зазначено, що атестація здобувача ступеня доктора філософії можлива лише за акредитованою освітньо-науковою програмою. Звернення до іншого закладу вищої освіти з клопотанням про прийняття дисертації до захисту тепер неможливе, захист може відбутися тільки шляхом переведення здобувача.

Деякі зміни відбулись щодо підготовки докторів наук, зокрема: заклади вищої освіти отримали змогу здійснювати підготовку у докторантурі без отримання ліцензії; змінено вимоги до публікацій докторів наук для визначення їх наукової кваліфікації та до кількості публікацій кандидатів на вступ у докторантуру; підготовка в докторантурі завершується наданням висновку наукового консультанта (структурного підрозділу).

Підсумовуючи, можна діти висновку, що адаптувавшись до умов воєнного стану, національні заклади вищої освіти, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти продовжують здійснювати освітню і наукову діяльність, вживаючи усіх необхідних заходів для забезпечення належної підготовки та атестації студентів, курсантів, слухачів, здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук.

Література:

1. Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

2. Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2022-%D0%BF#n5> (дата звернення: 11.09.2023).

3. Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, наукових установах системи Міністерства оборони України : наказ Міністерства оборони України від 09.12.2022 р. № 424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0195-23#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-49>

ЕТИЧНІ РИЗИКИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Палієнко Тетяна Петрівна

аспірантка кафедри економічної теорії,

старший викладач кафедри економічної теорії,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

м. Київ, Україна

Наукові дослідження є невід’ємною частиною суспільного та технологічного прогресу, що сприяють зростанню ефективності, створенню нових можливостей та покращенню якості життя людей. Відповідно до вітчизняних науковців Ратнікова В.С. і Теклюк А. І., наукове дослідження – це «різновид пізнавальної діяльності, яка з необхідністю включає мету, об’єкт, суб’єкт, засоби наукового дослідження. Її результатом є певне наукове знання або вирішена задача у сфері науки» [1, с. 131]. Етичні міркування виступають важливою складовою будь-якого наукового дослідження, зокрема й дисертаційних. Етика в дослідженнях визначає те, що є правильним, справедливим та відповідним в контексті проведення досліджень і використання їх подальших результатів.

Підготовка дисертаційних досліджень може зазнавати етичних ризиків, які варто усвідомити та уникнути для забезпечення дійсно якісної наукової праці. Порушення етичних норм призводять до серйозних проблем та наслідків, які впливають на якість та довіру до дослідження, зокрема позбавлення наукового ступеня, штрафів, кримінальної відповідальності. Далі наведено кілька етичних ризиків, яких варто уникати під час підготовки дисертаційних досліджень:

1. **Плагіат:** це один з основних етичних ризиків, що полягає у використанні чужих ідей, текстів, або результатів досліджень без належного вказання джерел [2], що призводить до підриву довіри у науковій спільноті. Авторам варто цитувати та посилатися відповідно до